

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Naisjärjestöjen Keskusliitto (NJKL) kiittää mahdollisuudesta lausua luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle toimeentulotuesta annetun lain, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 64 §:n ja kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 10 §:n muuttamisesta. Hallituksen esitysluonnoksessa ehdotetaan laajennusta toimeentulotuen saajan velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi kokopäivätyönhakijaksi, vahvempaa velvoitetta ensisijaisten tukien hakemiseen sekä toimeentulotuen perusosan alentamista jopa 50 prosentilla. Naisjärjestöjen Keskusliitto tarkastelee esitystä erityisesti tasa-arvon, yhdenvertaisuuden sekä perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta.

NJKL korostaa, että sosiaaliturvan tason tulee olla riittävä turvaamaan perustuslain 19 § säädetty oikeus ihmisarvoiseen toimeentuloon, minkä lisäksi sen tulee parhaalla mahdollisella tavalla pyrkiä huomioimaan ihmisten yksilölliset ja muuttuvat tilanteet ja tarpeet. Näiltä osin hallituksen esitysluonnos herättää monia huolia.

Ehdotettu mahdollisuus alentaa perusosaa jopa 50 % on erittäin jyrkkä ja jopa kohtuuton toimenpide, joka uhkaa perustuslain 19 §:n turvaamaa oikeutta ihmisarvoiseen toimeentuloon sekä useita Suomea sitovia kansainvälisiä sopimuksia. Suomi on saanut kansainvälisiltä ihmisoikeustoimielimiltä toistuvasti moitteita perusturvan tason riittämättömyydestä sekä kehoituksia varmistaa, että sosiaaliturva kattaa todelliset elinkustannukset. Viimeksi vuonna 2023 julkaisemassaan päätöksessä Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea totesi Suomen sosiaaliturvan vähimmäistason liian alhaiseksi. Sen sijaan, että sosiaaliturvaa nostettaisiin ihmisoikeussopimusten edellyttämälle tasolle, nyt esitetyt toimet toimeentulotuen perusosan alentamisesta vievät Suomea päinvastaiseen suuntaan.

Tilanne on erityisen hälyttävä, kun otetaan huomioon muut hallituksen tekemät sosiaaliturvaleikkaukset, kuten leikkaukset asumistuesta. Muun muassa talouspolitiikan arviointineuvosto on arvioinut leikkausten kasaantuvan samoille ihmisryhmille, ja siksi olisi tärkeää arvioida esityksessä ehdotettujen toimien yhteisvaikutuksia jo tehtyjen uudistusten kanssa.

Vaikka ensisijaisten etuuksien hakemisen lisäämistä voidaan pitää perusteltuna tavoitteena, esitetyt toimet uhkaavat johtaa tilanteeseen, jossa toimeentulotuen hakijoita rangaistaan kohtuuttomasti inhimillisistä virheistä tai olosuhteista, joihin hakija ei välttämättä pysty itse vaikuttamaan. Esitys ei ota huomioon, että toimeentulotuen asiakkaat ovat usein tilanteissa, joissa heidän toimintakykynsä, terveytensä, kielitaitonsa tai elämänhallintansa on merkittävästi heikentynyt. Tällaisissa tilanteissa velvoitteiden ja sanktioiden lisääminen ei johda haluttuun lopputulokseen, vaan pahimmillaan lisää köyhyyttä ja syrjäyttää yhteiskunnasta. Esityksessä tulisikin paremmin huomioida yksilön tosiasialliset mahdollisuudet noudattaa velvoitteita, mukaan lukien sukupuolittuneet esteet. Kuten tasa-arvovaltuutetun toimiston lausunnosta käy ilmi, sukupuolen mukaan jakautuvat hoivavastuut, yksinhuoltajuus sekä pitkäaikaissairaudet ovat yleisempiä naisten keskuudessa ja voivat vaikuttaa kykyyn osallistua työmarkkinoille tai hakea ensisijaisia etuuksia määräajassa. Esityksellä voi siis olla myös tasa-arvoa heikentäviä vaikutuksia, jotka tulisi arvioida huolellisesti ja ottaa päätöksenteossa huomioon.

NJKL pitää kohtuuttomana, ettei tuen alentamiselle esitetä muita vaihtoehtoja, kuten työnhakijaksi hakeutumista tai mahdollisuutta täydentää etuushakamusta. Esityksessä ei myöskään osoiteta lisää resursseja esimerkiksi palveluohjaukseen, neuvontaan tai muuhun tuensaajille tarkoitettuihin palveluihin. NJKL:n näkemys on, että panostaminen näihin ja muihin toimeentulotuen hakijoiden palveluihin tulisi olla ensisijaisia toimia ennen tukien alentamista.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Ehdotetut toimeentulotuen perusosan leikkaukset ja muut tuen ehtoja kiristävät muutokset kohdistuvat kohtuuttomasti kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin kotitalouksiin. Perusosan alentaminen 2–3 prosentilla vähentää jo ennestään niukkaa perusturvaa, mutta kun siihen yhdistetään asumismenojen 5 % omavastuu, välttämättömyysharkinnan tiukennus terveydenhuoltomenoissa sekä ansiotulovähennyksen poisto, kokonaisvaikutus kasvaa moninkertaiseksi. Esimerkiksi kahden aikuisen ja kahden lapsen perhe voi menettää kuukausittain yli 100 euroa toimeentulotukea ilman, että heidän todelliset kulunsa tai toimeentulotuen tarve ovat vähentyneet. Tämä heikentää suoraan lapsiperheiden arkea ja lisää köyhyysriskiä. Perusturvan tulisi täyttää perustuslain 19 §:n edellyttämä ihmisarvoisen elämän vähimmäistaso – ehdotetut muutokset vaarantavat tämän velvoitteen toteutumisen. Euroopan neuvoston sosiaalisten oikeuksien komitea totesi jo vuonna 2023, että Suomen perusturvan taso – mukaan lukien perustoimeentulotuki – ei täytä Euroopan sosiaalisen peruskirjan edellyttämää vähimmäistasoa, jonka tulisi olla vähintään 50 % mediaanitulosta.

Leikkaukset osuvat erityisen raskaasti yksinhuoltajiin, joista suurin osa on naisia. Yhden vanhemman perheissä toimeentulotuen perusosa on ennestään niukka, eikä kotitaloudessa ole toista aikuista

jakamassa asumis- ja elinkustannuksia tai tarjoamassa turvaa tulojen menetyksissä. Hallitus on jo aiemmin kohdistanut useita sosiaaliturvaleikkauksia yksinhuoltajiin – kuten lapsikorotuksen poistamisen ansiosidonnaisesta työttömyysturvasta, yleisen asumistuen leikkaukset ja indeksijäädytykset – ja nyt esitettävät muutokset toimeentulotukeen syventävät tätä jo entuudestaan kasautunutta taloudellista taakkaa. Yhdessä nämä päätökset muodostavat kokonaisuuden, joka heikentää yksinhuoltajien toimeentuloa merkittävästi ja voi johtaa pitkäaikaiseen köyhyYTEEN. Tämä syventää sukupuolten välistä taloudellista epätasa-arvoa ja uhkaa erityisesti yksinhuoltajaäitien ja heidän lastensa asemaa. Sosiaaliturvajärjestelmän uudistuksissa tulisi arvioida vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon järjestelmällisesti, mutta tässä esityksessä tällainen arviointi loistaa poissaolollaan.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Asuminen liittyy tiiviisti sosioekonomiseen asemaan, hoivavastuisiin ja haavoittuvuuteen, ja siksi on erityisen tärkeää arvioida asumisnormin alentamisen sukupuolittuneita vaikutuksia. Asumisnormin alentaminen saattaa lisätä tarvetta esimerkiksi kohtuuhintaisten perheasuntojen lisäämiseen, yhden vanhemman perheiden asumisen tukemiseen, väkivaltaa kokeneiden asumisturvan vahvistamiseen tai hoiva-asumisen resurssien lisäämiseen. Esitysluonnosta tulisikin täydentää systemaattisella sukupuolivaikutusten arvioinnilla.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Esityksessä ei ole riittävästi arvioitu ehdotettujen toimien sukupuoli- ja yhdenvertaisuusvaikutuksia tai yhteisvaikutukset suhteessa muihin hallituksen tekemiin sosiaaliturvamuutoksiin. Pidämme tärkeänä, että esitystä täydennetään näiltä osin.

Muu lausuntopalaute:

-

Foster Oona
Naisjärjestöjen Keskusliitto